

ЕТНОСОЦІАЛЬНІ ЗМІНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТЬНОГО РОЗВИТКУ НА ПОДІЛЛІ НАПРИКІНЦІ XVIII – В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ

У статті досліджено процес етносоціальних змін та особливостей в розвитку освітньої сфери Подільської губернії наприкінці XVIII – першої половини XIX століття які значною мірою були спричинені зростаючим поліетнічним складом його мешканців та все більшою строкатістю культурно-освітньої сфери, що формувалася внаслідок аграрної колонізації. Проаналізовано територію Подільської губернії, що була однією з найбільших у Російській імперії, де проживало 11365511 мешканців, у т.ч. 580396 осіб чоловічої статі. За переписом 1897 р. в губернії налічувалось 17 міст і 120 містечок, а загалом 7207 населених пунктів. Доведено, що упродовж досліджуваного періоду зростає не тільки чисельність населення краю, а й зазнала істотного урізноманітнення його етнонаціональна структура, яка зумовлювалася міграціями, продовженням освоєння його теренів не лише представниками титульного етносу з Волині і Галичини, а й польської та єврейської меншин і іноземних колоністів.

Анексувавши Правобережну Україну, російська влада застала на її території досить розгалужену систему освіти, якою здебільшого опікувалися римо-католицька та греко-католицька церкви. Розуміючи це Санкт-Петербург з перших же днів у регіоні почав обмежувати можливості польського шкільництва та формувати російську систему освіти. Це проходило водночас із активними перетвореннями в духовно-релігійній сфері.

Ключові слова: *знання, заклади освіти, парафіяльне шкільництво, етнічне урізноманітнення, Поділля.*

Актуальність проблеми етносоціальних змін у функціонуванні системи освіти Подільської губернії кінця XVIII – першої половини XIX століття пояснюється тим, що вона стосується досі ще мало вивченої, але важливої для історичної науки сфери суспільного життя.

В досліджуваний період, найбільшу питому вагу в складі мешканців Поділля складали українці. Вони були представлені переважно селянами, на яких царизм переніс кріпосницьку систему. Поляки були неоднорідними у соціально-етнічному плані. Частина з них становили так звані «мазури» – переселенці з Мазовії. Іншу групу становила шляхта, тобто чиншовики – нащадки дрібної польської шляхти, котру привезли з собою великі польські магнати, щоб було кому нести військову службу та охороняти кордон. У досліджуваний період не тільки зменшувалася частка польської меншини, а й зазнало змін її соціальне становище: адже з панівної вона поступово скочувалася до соціально пригнобленої частини населення. Водночас, за кількістю на друге місце після українців вийшла єврейська меншина, перемістивши на третє поляків. Цьому сприяло введення в 1796 р. так званої смуги осідлості, якою дозволялося жити євреям у населених пунктах Наддніпрянської України, зокрема й на Поділлі, а також розширення їх прав щодо заняття торгівлею та ремісництві.

У загальній етнічній структурі подолян четверту сходинку посили росіяни. Вони головним чином були представлені військовими, чиновниками, представниками православного духовенства, економами, управителями, купцями та частково старовірами. Крім старовірів, вони переважно оселялися в містах і містечках, роблячи ці населені пункти дедалі більш неукраїнськими.

В сільській місцевості краю змінити етнонаціональну панораму царизм істотно не міг. Зробити це на користь Російської держави було значно легше в містах, які стали адміністративними центрами губернії та повітів, і містечках. Саме в останніх у досліджуваний період відбулось наповнення населенням за рахунок стимулювання євреїв, поляків й іноземних колоністів до поселення в містах і містечках й заохочення до занять ремеслом, промислами, заводським і фабричним виробництвом, а головне торгівлею та витіснення українців на узбіччя суспільного життя. Євреї, поляки, росіяни та іноземні колоністи розселялися спорадично і, як правило, трималися осібно, виявляючи турботу не тільки про питання власності і господарські заняття, а й підготовку та виховання своїх дітей до життя. Відтак, міста ставали анклавом російського впливу, а містечка переважно польського та єврейського. Як зазначає А. Філінюк, стратегія етнічного плюралізму «... все більше узгоджувалася зі стратегією зростання та посилення російського політичного та освітньо-культурного середовища» [13, с.507] як у цих населених пунктах, так і загалом у губернії.

Етнічне урізноманітнення мешканців Поділля, зумовлене польською, єврейською, російською та іноземною колонізацією, спричинило виникнення і розвиток не лише польських, російських і єврейських світських й церковних навчальних закладів, але й шкіл іноземних колоністів. Зокрема, наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст. єврейські школи функціонували у Межиріві, Пиляві, Старій Синяві, багатьох інших населених пунктах губернії. В описі Подільської губернії за 1806 р. губернський землемір Екстер зазначив функціонування 21 єврейської школи, зокрема: 4 в Могилаві-Подільському, по 3 – у Балті, Вінниці та Ямполі, по 2 – в Брацлаві, Летичеві і Проскурові, а також по 1 – у Вербовці та Ушиці [6, с.86-92].

Єврейські громади створювали свою власну систему освіти, в якій велика увага приділялась релігійному вихованню дітей і формуванню національної свідомості. Культове ставлення єврейського етносу до освіти пов'язане з характерним для єврейства господарсько-культурним типом, традиційними видами його занять, які потребували досить високої загальної і фахової освіти.

Типовими зразками носіїв знань були хедери, талмуд-тори (громадські безкоштовні школи) і небагаточисленні іспиви (вищі школи). Хедер – у тій формі, в якій він функціонував на українських землях протягом майже всього XIX ст., – був продуктом того часу, коли євреї були заперті в «гетто» і їх суспільне життя обмежувалося його вузькими інтересами [11, с.564]. Сутність хедерної науки становив талмуд і хедер перетворився в школу схоластичної словесності. Хедер, однак рухався назустріч національній потребі часу. Остання

вимагала формування єврея, здатного наполегливо та стійко терпіти всяке пригнічення та гноблення, разом з тим виробляла в кожній дитині міцну релігійно-моральну індивідуальність.

Розвиток освіти євреїв у XIX ст. відбувався у надзвичайно складних соціально-економічних, суспільно-політичних і правових умовах. Впроваджуючи реформи, царизм не брав до уваги, що євреї мали своє самоуправління, вікову відчуженість від іновірів, прихильність традиціям і обцинним авторитетам [12, с.164]. Але незважаючи на політику самодержавства, на важкі умови, в яких проживала єврейська спільнота, освітній рівень її дітей невпинно зростав. Причиною було те, що кожна релігійна община мала багато хедерів – шкіл для хлопчиків і свою духовну Талмуд-Тору. І це закономірно, адже навчання в хедерах вважалося обов'язковим для всіх хлопчиків віком від 6 до 13 років. Дівчатка отримували в основному домашнє виховання та освіту. Євреї, виховуючи своїх дітей, перш за все дбали про їхню релігійну освіту, яка полягала у вивченні молитов, читанні катехізису та великої кількості їх національних богословських книг. Заради цього батьки на власні кошти утримували хедери. Кожна єврейська громада мала по декілька хедерів, утримувала своїм коштом учтелів, що було гордістю кагалів [10, с.125].

У 40-х рр. XIX ст. в Російській імперії розпочалася реформа в галузі єврейської освіти. В листопаді 1844 р. департамент народного виховання видав циркуляр про освіту євреїв. Починаючи з 1845 р., в Подільській губернії започатковується організація навчання євреїв на державному рівні в державному єврейському училищі. Для нагляду за єврейськими училищами в Кам'янці-Подільському була утворена губернська навчальна єврейська комісія і п'ять повітових комісій. Ці заклади також перебували у вкрай незадовільному стані. Однак для євреїв це була єдина можливість отримати елементарну освіту [9, с.38]. Хоча положеннями 1804 та 1833 рр. було наказано допускати єврейську молодь у загальні навчальні заклади імперії.

Починаючи з 1847 р., навчання в училищі ділилося на три періоди. В краї були відкриті трирічні підготовчі класи для дітей, які закінчили єврейське училище першого розряду або отримали початкову освіту в домашніх умовах [8, № 21089]. Учні вивчали як загальні предмети (російську і німецьку мови, словесність, арифметику, алгебру, геометрію, географію, риторику, статистику, загальну і російську історію, правопис, креслення, малювання), так і єврейські предмети (Біблію, Мішну, Хаїе-Адам, Гемару, збірник релігійних законів, історію єврейського народу, духовне красномовство, єврейську мову (іврит)). Викладання наук, за винятком єврейських предметів і німецької мови, велося російською мовою.

Варто зазначити, що двокласне єврейське училище функціонувало у Вінниці, натомість однокласні початкові училища діяли в Балті, Могилів-Подільському, Проскуріві. Загалом у них навчалось 444 учні: 422 хлопчики і 22 дівчинки. До того ж, при Балтському та Могилів-Подільському училищах працювали ремісничі відділення. Як перші, так і другі утримувалися на кошти єврейських громад.

Рівень підготовки й методи навчання викладачів таких училищ були різноманітними. Учительські колективи складались як з іудеїв, так і християн. Викладачі-євреї, на відміну від викладачів-християн, як правило, не мали вищої освіти, але, на переконання державних чиновників, навчально-виховний процес відповідав поставленим вимогам [4, арк.6-7].

Для викладання Закону Божого в єврейські навчальні заклади призначались учителі єврейської національності, всі інші предмети могли читати православні. Вбачаючи у розвиткові єврейської освіти осередки самотності та самосвідомості єврейської меншини, царський уряд усіляко обмежував діяльність хедерів. Щоб отримати дозвіл на право викладання в хедерах, меламеди нерідко по декілька разів на рік проходили спеціальні атестаційні випробування і перевірки на лояльність.

Одержавши документи про отримання відповідної освіти, випускники єврейських училищ могли працювати в приватних освітніх закладах. Проте навчати вони мали право тільки єврейських дітей. Євреям також було дозволено відкривати приватні училища, але вони повинні були звітувати про те, де саме і в яких місцях відкриті заклади, скільки в них навчається учнів, які викладачі там працюють, а також свідоцтва від батьків чи опікунів, які віддали дітей на навчання.

Німецькі родини оселившись на Поділлі, зокрема в Дунаївцях, не лише подбали про свою колонію, а й перенесли в містечко власну систему освіти, котра була сформована задовго до прибуття у край. Система освіти знаходилась під контролем духівництва, що регламентувалось указом від 1819 р., а також правилами 1840 р. Тут, поряд із школою римо-католицької церкви, діяло двокласне євангельсько-лютеранське училище для дітей німецьких ткачів, відкрите в 1836 р. У 1861 р. в місті була парафіяльна або церковноприходська школа, в якій навчалось всього 9 дітей. На початку 70-х р. тут створюється двокласне міністерське училище, підпорядковане земству. Перед першою імперіалістичною війною в ньому займалося 285 хлопчиків і дівчаток [7, с.71-74]. Керуючись цими законами, духівництво лютеран і католиків здійснювало управління навчальним процесом до моменту передачі шкіл у відомство МНП, тобто до 1881 р.

В Кам'янці-Подільському функціонувало два парафіяльних училища: одне з яких – євангельсько-лютеранське училище Байша. В 1850 р. в училищі навчалось 30 учнів з яких дітей дворян було – 4, чиновників – 7, міщан – 1, солдатів – 10, селян – 2, інших – 6. Крім того, німецькі колоністи передавали місцевим селянам більш передові знаряддя праці, свою передову агрокультуру, різні види рукоділля тощо.

Учителі-іноземці, в більшості французького, німецького та польського походження, у 20-50-х рр. XIX ст. переважно займались приватною освітою. Однак вони часто не володіли методикою навчання, а іноді необхідним об'ємом знань. До того ж, російська влада всіляко контролювала ліцензування їхньої освітньої діяльності, а фактично обмежуючи доступ подолан до освіти.

Внаслідок революційних подій у Західній Європі в другій половині 40-х рр. XIX ст. самодержавство побачило реальну загрозу проникнення «шкідливих» ідей в суспільство західних провінцій. А тому уряд виробив таємні інструкції для генерал-губернаторів та інших високопоставлених чиновників. Вони передбачали посилення нагляду за поведінкою учнів у гімназіях, системну перевірку конспектів вчителів з боку поліції та канцелярії генерал-губернаторів. Одночасно посилювались цензурні заходи щодо книг і журналів. У вчителів гімназій поліція навіть вилучала конспекти для перевірки. Курс на деполонізацію, а точніше русифікацію освіти у 30-х рр. почав давати бажанні результати для царизму. Наприклад, в архівних фондах не було виявлено жодного документу про польські школи в повітовому центрі Проскурів ні на початку XIX ст. [5, арк.6], ні пізніше, хоча в 1862 р. «... православні жителі в м. Проскуріві складали лише третю частину проти католиків-міщан».

Можна припустити, що внаслідок посилення контролю з боку влади, спрямованого на недопущення утворення польських шкіл в містах, їх стали організовувати по селах. Однак потрібно зауважити, що вони нараховували переважно від 5 до 15 учнів і не мали чітко визначених програм. Такі школи були в двох селах Проскурівського повіту, у с. Водички поміщиком Залеським був прийнятий дворянин Д. Вжесньовський, на якого покладалося завдання підготувати сільських хлопчиків на економ-офіціалів. Зрозуміла річ, лекції читались польською мовою. В школі нараховувалось 5 учнів. В іншому с. Клішківцях управитель маєтку Скорупський організував теж школу, «щоб у молитвах навчити тим поняттям, які б відповідали його закоренілому польському духу» [3, арк.17].

Ці та інші рішучі заходи були покликані локалізувати вплив поляків на освітні установи. Зокрема, вільні учительські вакансії надавались як правило росіянам. Посади учителів історії в гімназіях і повітових училищах губернії замінювались виключно «природними руськими і тільки при абсолютній неможливості знайти потрібних кандидатів із росіян, надавали їх уродженцям західного регіону. Лише восени 1859 р. під час перебування в губернському центрі Олександра II відбулась його зустріч з подільською шляхтою, яка скористалася можливістю звернутися до імператора з проханням шляхетських виборів: «щоб діти бідних селян католицького віросповідання могли навчитися принаймні початкових елементів своєї віри». Через кілька місяців надійшла позитивна відповідь. 16 січня 1860 р. генерал-губернатор І. Васильчиков передав відповідь Ради міністрів: «Віднині римо-католицькому духовенству надаються рівні з православним духовенством права щодо навчання засад віри». Проте ще тривалий час поліція, яка жила часами Д. Бібікова, продовжувала репресивні заходи щодо парафіяльних католицьких шкіл, створених на Поділлі в маєтках Олександри Потоцької й Числава Ярославського. Приміром, у листопаді 1860 р. гайсинський справник своєю владою припинив діяльність п'яти таких шкіл у своєму повіті, де, відповідно навчалось 39, 18, 10, 7 і 3 учнів [1, арк.78-82]. Тоді подільський предводитель дворянства Ф. Собанський надіслав

протест І. Васильчикову, наголошуючи на значній кількості селян, які потребують такого навчання. Удаючи намір до примирення, генерал-губернатор написав листа до двох єпископів католицьких дієцезій України, в яких просив, аби в цих школах навчали тільки катехізису і в жодному випадку не вивчали читання і писання.

Польська триступенева шкільна система, що ґрунтувалася на кількасотлітній традиції і яку реформували в останні десятиліття існування Речі Посполитої, була певною мірою збережена. Вона складалася з відносно густої мережі церковних і світських початкових шкіл, із численних середніх шкіл, влаштованих переважно на зразок єзуїтських або піярських колегій. За статутом 1828 р., парафіяльні школи призначалися для селян, ремісників і небагатих дворян і ділилися на чоловічі та жіночі. Вони були двох розрядів: малі – з дворічним і великі – з чотирирічним курсами навчання. В останніх, крім читання, Закону Божого, моралі та арифметики, викладалися практична механіка, природознавство, практичне землеробство і садівництво.

Вивчення стану народної освіти в селах губернії наштовхує на думку про те, що ні церковнопарафіяльні, ні міністерські школи не забезпечували освоєння грамоти навіть половини учнів. Викладання велося на основі примітивної методики, без підручників, російською мовою, якою селянські діти не володіли. І лише деякі учні після закінчення навчання могли читати більш менш по-російськи, але й вони повністю не розуміли змісту прочитаного: не могли передати текст своїми словами.

Упродовж першої половини XIX ст. стало поступово змінюватися ставлення до приватних пансіонів, котрі набували поширення. Це було пов'язано з тим, що приватною освітою переважно займалися учителі іноземці – здебільшого французького, німецького та польського походження. І хоч їх було по всій губернії не більше ста осіб, це не викликало особливого довіря до них з боку органів російської влади. Поштовою до посилення контролю стала записка Міністра народної освіти графа О. Розумовського до імператора Олександра I з приводу приватних пансіонів від 25 травня 1811 р. В ній засуджувалося засилля іноземців серед утримувачів пансіонів, стверджувалося, що вони «... росіянам прищеплюють презирство до мови нашої ... і в надрах Росії з росіянина виховують іноземця».

Для виправлення становища пропонувалось здійснення декількох заходів, які були схвалені царем і відразу ж приведені у виконання. Так, відтоді училищному начальству пропонувалось при дозволі на відкриття чергового пансіону керуватись не стільки об'єктивними даними про майбутнього утримувача, скільки його реальними якостями. З того часу вони повинні були обов'язково знати російську мову самі та вводити її для викладання у своїх пансіонах. Учителі, які наймалися до пансіонів, повинні були викладати російською мовою [2, арк. 12-15]. Головним серед усіх заходів було введення з травня 1811 р. 5%-го щорічного податку з платні за утримання пансіонерів. Отримані гроші пропонувалось використати на «заснування особливих навчальних закладів, де будуть виховуватись діти батьків,

що зробили Батьківщині важливі послуги, але залишені без засобів їх виховання, а разом з ними і діти збіднілих дворян».

Вважалось за необхідне, щоб для навчання дітей приймалися іноземці з посвідченнями від російських училищних установ. Причому університет не тільки сам приступив до виконання усіх заходів щодо утримувачів пансіонів, а й намагався залучити до цього керівництво губернії.

Ще з серпня 1782 р. по країні діяла норма про екзаменування всіх іноземців, які займалися навчальною практикою в приватних будинках. В зв'язку з цим здійснювалися перевірки всіх утримувачів приватних пансіонів. За підсумками, дозволялося утримувати пансіонів тільки тим особам, які мали атестацію, були відомими і могли рекомендувати в пансіони вчителювати своїх колег. Керівники пансіонів повинні були періодично звітувати про функціонування закладу та про моральність своїх вихованців. Потреба в перевірці пансіонів постала і в 1838 р., тому що поступили свідчення від Тимофія Ілевича про те, що в м. Вінниці громадянка Прень, яка не маючи ніякого посвідчення, певної кількості вчителів і класних дам, відкрила приватний пансіон. Таких проявів шарлатанства по Подільській губернії було кілька. В м. Вінниці було також виявлено вчителів – самозванців, які давали хабарі земській поліції та працювали без жодних посвідчень.

Починаючи з 1833 р., в подільських містах стали відкривати пансіони, але в разі крайньої потреби, у суворій відповідності стандартам державних закладів. Учителям і чиновникам, які були у шлюбі з польськими уродженцями католицького віросповідання, утримувати пансіони дозволялося тільки в крайньому випадку: за них поручався директор або наглядач училищ, а також вони зобов'язувались не впливати на учнів ворожістю до російських взірців.

Загалом вся освітня сфера в Подільській губернії ставала дедалі більш поліетнічною і менш становою, трансформувалася в напрямку розширення доступу до знань представників різних станів і змін у освітньому, духовному та культурному середовищі. Додаткові імпульси в цьому відношенні народна освіта одержала від реформ другого десятиліття XIX ст.

Список використаних джерел та літератури:

1. Центральний державний історичний архів України в м. Києві, ф. 442, оп. 1, спр. 493 б., 108 арк.
2. Там само, ф. 707, оп. 13, спр. 322, 26 арк.
3. Державний архів Вінницької області, ф-67, оп. 1, спр. 11, 17 арк.
4. Там само, ф. Д-799, оп. 1, спр. 149, 47 арк.
5. Там само, ф. Д-213, оп. 1. спр. 3, 13 арк.
6. Державний архів Хмельницької області, ф-67, оп. 1, спр. 52, 322 арк.
7. Вольнъ. Исторические судьбы Юго-Западного края. С высочайшего соизволения издано при М-ве внутр. дел П.Н. Батюшковым. – СПб. : Тип. Т-ва «Общественная польза», 1888. – 280 с.
8. О заведении и содержании училищ в Вольнской, Подольской и Киевской губерниях // ПСЗРИ-1. – СПб. : Тип. II Отделения Собственной Канцелярии Его Императорского Величества, 1830 г. – Т. 27. – № 21089. – С. 1073-1077.

9. Описи Подільської губернії кінця XVIII – початку XIX ст. / укл., авт. вст. ст. С.А. Копилов, А.Б. Задорожнюк. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – 124 с.
10. Слободянюк П.Я. Єврейські общини Правобережної України : наук. іст.-етнологіч. вид-ня / Петро Слободянюк. – Хмельницький : Держархів України, Держархів Хмельницької області, Поділ. вид-ня ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України, 2005. – С. 127, 128.
11. 100 еврейских местечек Украины : ист. путеводитель. Подолия / [сост. Лукин В., Соколова А., Хаймович Б. ; отв. ред. Лукин В.]. – СПб. : Изд. А. Гершт, 2000. – Вып. 2. – 704 с.
12. 100 еврейских местечек Украины : ист. путеводитель. Подолия / [сост. Лукин В., Хаймович Б. ; отв. ред. Лукин В.]. – Иерусалим; СПб. : Изд. А. Гершт, 1998. – Вып. 1. – 320 с.
13. Філінюк А.Г. Правобережна Україна наприкінці XVIII – на початку XIX століття : тенденції розвитку і соціальні трансформації : монографія / А.Г. Філінюк. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – 728 с.

А. Боднар

Этносоциальные изменения и особенности образовательного развития на Подолье в конце XVIII – в первой половине XIX века

В статье исследован процесс этносоциальных изменений и особенностей в развитии образовательной сферы Подольской губернии в конце XVIII – первой половины XIX века в значительной степени были вызваны растущим полиэтничным составом его жителей и все большей пестротой культурно-образовательной сферы, формировалась в результате аграрной колонизации. Проанализированы территорию Подольской губернии, была одной из крупнейших в Российской империи, где проживало 11365511 жителей, в т.ч. 580396 лиц мужского пола. По переписи 1897 г. В губернии насчитывалось 17 городов и 120 поселков, а в целом 7207 населенных пунктов. Доказано, что на протяжении исследуемого периода выросла не только численность населения края, но и претерпела существенного разнообразия его этнонациональная структура, обусловлена миграциями, продолжением освоения его территорий не только представителями титульного этноса с Волыни и Галичины, но и польской и еврейской меньшинств и иностранных колонистов.

Аннексировав Правобережную Украину, российские власти застала на ее территории достаточно разветвленную систему образования, которой в основном занимались римско-католическая и греко-католическая церкви. Понимая это Санкт-Петербург с первых же дней в регионе начал ограничивать возможности польского школьного и формировать российскую систему образования. Это проходило одновременно с активными преобразованиями в духовно-религиозной сфере.

Ключевые слова: *знания, учебные заведения, приходское школьное, этническое разнообразие, Подолье.*

А. Bodnar

Changes and features ethno-social educational development in the Podillia late XVIII – in the first half XIX century

In the article the process of ethno-social changes and features in the development of educational sphere Podillia late XVIII – early XIX century have largely been caused by the growing multi-ethnic composition of its population and the increasing diversity of the cultural and educational

spheres, formed as a result of agricultural colonization. Analyzed territory Podillia province, which was one of the largest in the Russian Empire, where the population of 11365511 inhabitants, including 580396 males. According to the census in 1897 in the province there were 17 cities and 120 towns, and in general 7207 settlements. Proved that during the study period increased not only the population of the region, but also experienced a significant diversification of its ethno-national structure that predetermined migration, continued development of its territories, not only representatives of the titular ethnic group from Volyn and Galicia, but the Polish and Jewish minorities and foreign colonists.

Annexing Right-Bank Ukraine, the Russian government found in its territory rather extensive system of education, which mostly took care of the Roman Catholic and Greek Catholic churches. Realizing this St. Petersburg from the first day in the region began to restrict the Polish school system and form the Russian education system. It was held simultaneously with the active transformations in the spiritual and religious sphere.

Key words: knowledge, educational, parish schooling, ethnic diversity, skirts.

Отримано: 13.10.2015

УДК 94(477.43/.44)«1914»:352.075

О. О. Вітюк

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЖИТТЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА СХІДНОМУ ПОДІЛЛІ У 1914 Р.

У статті зроблено спробу проаналізувати життя територіальних громад на Східному Поділлі у 1914 р. з точки зору їх правового регулювання органами влади на місцях. Зокрема, висвітлено життя населення у переддень та на початку Першої світової війни, охарактеризовано діяльність органів влади щодо надання освітніх послуг усім категоріям населення та розвитку навчальних закладів.

Основну увагу автором звернуто на нормативні документи, які суттєво впливали на життя населення в умовах Першої світової війни у 1914 р., на впровадження законодавчих актів – Указів і Положень на місцях, що в першу чергу стосувались найменш захищених соціальних груп – дітей-сиріт, сімей військовослужбовців призваних на дійсну службу.

Висвітлено соціальні настрої жителів громад відносно запровадження воєнного стану та призову на військову службу. Окремо показано діяльність органів місцевого самоврядування щодо відкриття спеціальних соціальних закладів для дітей-сиріт, психічнохворих осіб, їх фінансування з місцевих бюджетів.

Автор зазначив про зміни, які відбулись у питаннях судоустрою, зокрема, про чітке розмежування території краю за судово-мировими дільницями та закріплення за ними суддів.

Доведено, що визначення та надання соціальної допомоги сім'ям військовослужбовців здійснювалось відповідно до юридичних документів та чітко контролювалось для унеможливлення втілення різного роду спекуляції. Виявлено факти спекуляції серед жителів громад, які не вірно трактували юридичні норми стосовно визначення осіб та сімей, які дійсно потребували допомоги.